

Гутаріна Світлана Олександрівна	Аспірант, Таврійський державний агротехнологічний університет, м. Мелітополь	Тел. 8– 0619– 49 44 27 8-098-966-34-82 sveha84@mail.ru
---------------------------------------	--	--

***Гутаріна С. О.* ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ „МІСЦЕВІ ФІНАНСИ”**

В статті розглянуто процес еволюції місцевих фінансів і запропоновано його періодизацію. Визначено науково-теоретичні школи, які займалися і займаються проблемами місцевих фінансів. Уточнено поняття місцевих фінансів.

***Гутарина С. А.* ЭВОЛЮЦИЯ ВЗГЛЯДОВ НА ТРАКТОВАНИЕ ПОНЯТИЯ „МЕСТНЫЕ ФИНАНСИ”**

В статье рассмотрен процесс эволюции местных финансов и предложено его периодизацию. Определены научно-теоретические школы, которые занимались и занимаются проблемами местных финансов. Уточнено понятие местных финансов.

***Gutarina S.* EVOLUTION OF LOOKS ON INTERPRETED OF CONCEPT „LOCAL FINANSI”**

The process of evolution of local finances is considered and his division into periods is offered in the article. Nauchno-teoreticheskie schools which engag and engaged in the problems of local finances are certain. The concept of local finances is specified.

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ „МІСЦЕВІ ФІНАНСИ”

Гутаріна С. О.

В статті розглянуто процес еволюції місцевих фінансів і запропоновано його періодизацію. Визначено науково-теоретичні школи, які займалися і займаються проблемами місцевих фінансів. Уточнено поняття місцевих фінансів.

Ключові слова: *місцеві фінанси, органи місцевого самоврядування, фінансові ресурси.*

Наприкінці ХХ ст. значно прискорився процес демократизації державного устрою та управління. У багатьох країнах невід’ємною складовою демократичного управління є органи місцевого самоврядування. Тому в умовах формування демократичного устрою суспільства і подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні як однієї з його фундаментальних основ особливого значення набувають місцеві фінанси. Місцеві фінанси складають самостійний структурний рівень фінансової системи держави.

Розвиток науки про місцеві фінанси відбувається у нерозривному зв’язку з теоретичними дослідженнями суті та природи місцевого самоврядування. Це пов’язано з тим, що з розвитком суспільства питання фінансування місцевого самоврядування набувають все більшого значення. Тому враховуючи високий динамізм розвитку всієї фінансової системи країни, виникає закономірна потреба у розширенні та поглибленні уявлень щодо змісту місцевих фінансів, дослідженні етапів еволюції поняття місцевих фінансів.

Місцеві фінанси, що функціонують в Україні на сучасному етапі її розвитку, потребують певного удосконалення, яке не можливе без формування поняття самих місцевих фінансів. Слід зазначити, що тлумачення терміна „місцеві фінанси” змінювалось багато разів з моменту їх появи відповідно до етапу історичного та економічного розвитку.

Значний внесок у розвиток науки про місцеві фінанси в останні роки зроблено такими відомими українськими економістами та фінансистами, як Базилевичем В. Д. [1], Бечко П. К. [2], Василюком О. Д. [3], Владимировим К. М. [4], Кириленко О. П. [7], Кравченко О. В. [5], Луніною І. О. [6], Опаріним В. М. [11], Сунцовою О. О. [13], та іншими.

Метою публікації є проведення комплексного аналізу теоретичних основ фінансів місцевого самоврядування, а також дослідження особливості їх розвитку та становлення в Україні.

Становлення системи місцевого самоврядування сягає своїм корінням у давні часи. Витоки місцевого самоврядування беруть свій початок від громадівського та племінного

самоврядування в до державницький період. В Україні самоврядницькі традиції зародились за часів Київської Русі. В Європейських країнах зародження та розвиток місцевого самоврядування пов'язують з виникненням Магдебурзького права, яке набуло розвитку у XIII столітті.

Однак, на перші згадки про місцеві фінанси, об'єктивність їх існування, поряд із державними фінансами, можна натрапити у працях таких корифеїв економічної науки як Адам Сміт, Карл Штейн, Лоренц Штейн, Рудольф Гнейст, Карл Рау, Адольф Вагнер та ін. У своїх працях вони досліджували господарство територіальних громад, відзначали необхідність надання їм автономії, в тому числі у сфері фінансів. Окремим напрямом досліджень доходів і видатків місцевих спілок, місцевого оподаткування, його відповідностям ефективного оподаткування. [7, 32]

А вже безпосередньо вчення про місцеві фінанси як сукупність теоретичних положень про фінансове господарство та фінансову діяльність місцевих органів влади сформувалося у XIX столітті. Наприкінці XIX століття воно виокремилось в самостійну галузь фінансової науки. Це було пов'язано із завершенням становлення в більшості країн Західної Європи й Північної Америки органів місцевого самоврядування та регіональних органів влади, конституційним визнанням прав комун, общин, муніципалітетів, регіонів, провінцій, штатів та інших адміністративно територіальних утворень. [5, 26]

Тому об'єктивною причиною виникнення місцевих фінансів є наявність територіальних колективів, відокремлення функцій і завдань, які покладаються на їхні органи влади.

З моменту виділення науки про місцеві фінанси в окрему галузь фінансової науки і по сьогоднішній день погляди на сутність місцевих фінансів, їх склад та принципи побудови пройшли декілька етапів і розвивались від уявлення про них, як про фінансове господарство територіальних одиниць, тобто господарства місцевих спілок, сукупність умов для задоволення потреб місцевих самоврядних одиниць, матеріальні засоби органів місцевого самоврядування, доходи і видатки місцевого господарства і нарешті до системи економічних відносин. На даний процес еволюції трактування місцевих фінансів значний вплив мали історичні, економічні, соціальні та політичні фактори.

Еволюцію вітчизняної фінансової думки на сутність місцевих фінансів та критичний погляд авторки статті щодо визначення фінансів місцевого самоврядування представлено в таблиці 1.

В результаті проведеного в таблиці 1 аналізу еволюції поглядів на сутність місцевих фінансів в Україні можна виділити наукові школи, діяльність яких пов'язана з вирішенням проблем науки про місцеві фінанси.

Таблиця 1 – Еволюція поглядів на трактування поняття місцеві фінанси

Автор	Основні положення, щодо сутності місцевих фінансів	Критичний погляд
1	2	3
1. Період з кінця XIX ст. до середини 30-х років XX ст.		
Озеров І. Х. [10, с. 6]	Місцеві фінанси – це спілки публічного характеру, нижчого рівня, ніж держава, які «мають своє власне більш-менш самостійне фінансове господарство».	Для даного періоду в цьому визначенні існують певні суперечності: по-перше, дане визначення більше відповідає сутності місцевого самоврядування; по-друге, у відповідності до норм діючого законодавства даного періоду фінансове господарство самоврядних спілок було достатньо автономним та незалежним від держави.
Твердохлебов В. М. [14, с. 12]	Місцеві фінанси – це господарство місцевих спілок, яке є планомірним задоволенням потреб публічно-правових союзів.	В цьому визначенні не наведено за рахунок чого або яких засобів відбувається планомірне задоволення потреб публічно-правових союзів.
Сірінов М. А. [13, 12]	Місцеві фінанси або місцеве господарство – це сукупність завдань, які доручаються місцевим органам і сукупність засобів, якими вони розпоряджаються для їх задоволення.	На наш погляд, дане визначення повністю відповідає вимогам та ступеню розвитку науки про місцеві фінанси в даний період
Боголепов Д. П. [5, 15]	Місцеві фінанси – це сукупність видатків, що покладені на місцеві органи, і сукупність засобів, якими вони володіють для їх задоволення.	Це визначення також достатньо повно відображає сутність місцевих фінансів у відповідності до розвитку науки про місцеві фінанси в даний період.
Період з кінця 30-х років до 50-х років XX ст.		
Смірнов І. О., Шаврін В. П. [5, 16]	Місцеві фінанси СРСР представлені місцевими бюджетами, які включені разом з бюджетами державного соціального страхування до складу єдиного державного бюджету.	дане визначення повністю відповідає вимогам законодавчих актів того періоду. Однак абсолютно суперечить принципам самостійності та фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, які склались та розвилися історично, а також умовам ринкової економіки
Період з середини 50-х років до 1990 року XX ст.		
Чижов К. Я [9, 7]	Під місцевими фінансами капіталістичних країн звичайно розуміють доходи і видатки місцевих органів влади та підвідомчих їм підприємств та організацій	В цьому визначенні, на наш погляд існують суттєві недоліки: по-перше, місцеві фінанси західних країн даного періоду вже представлені, як система певних відносин; по-друге, у

		розпорядженні органів місцевого самоврядування є не тільки доходи їх бюджетів та доходи підвідомчих їм підприємств і організацій, а й інші фінансові ресурси, тобто цільові позабюджетні фонди, місцеві запозичення і тд.
Павлова Л. П. [12, 4]	Під місцевими фінансами капіталістичних країн розуміють економічні відносини, при посередництві яких створюються фонди грошових засобів, що використовуються місцевими органами влади для виконання покладених на них функцій	Дане визначення також на наш погляд має певні неточності, а саме економічні відносини повинні бути представлені системою, оскільки при їх посередництві створюються фонди грошових засобів.
Суторміна В. М. [15, 189]	Місцеві фінанси капіталістичних країн представляють собою систему грошових відносин, пов'язаних з акумулюванням частини сукупного суспільного продукту, його розподілом і використанням у відповідності до функцій які виконує місцева влада	Так як місцева влада як правило виконує соціальні функції, то місцеві фінанси повинні представляти собою соціальну систему відносин. А так як це відбувається за рахунок акумулювання частки сукупного суспільного продукту, його розподілу і використання, то місцеві фінанси – це система економічних відносин. Тому, відповідно місцеві фінанси повинні бути представлені системою соціально-економічних відносин
Період з 1990 року і по нинішній час		
Кравченко В. І. [5, 43]	Місцеві фінанси – це система формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих	В даному визначенні, на наш погляд, існують певні неточності, по перше, у процесі розподілу саме формуються та використовуються грошові кошти. По-друге, не визначено, сутність самої системи за рахунок якої відбувається формування, розподіл та використання фінансових ресурсів.
Базидевич В.Д. та Баластрик Л.О. [1, 93]	Місцеві фінанси – це система формування, розподілу і використання доходів територіальними громадами та місцевими органами влади з метою виконання делегованих та закріплених за ними функцій і завдань	В даному визначенні існують певні неточності: у відповідності до сутності місцевих фінансів вони формуються не тільки з доходів місцевих бюджетів, а й з інших фондів грошових коштів, інакше кажучи з усіх

1	2	3
		фінансових ресурсів, які знаходяться у розпорядженні органів місцевого самоврядування. Тобто доходи місцевих бюджетів є однією з складових фінансових ресурсів, проте слід відмітити, що найвагомішою
Василик О. Д. [2, 180]	Місцеві фінанси – це сукупність форм і методів створення й використання фондів фінансових ресурсів для забезпечення органами місцевого самоврядування виконання покладених на них функцій у галузі економічного і соціального розвитку відповідних територій	В цьому визначенні не уточнено природу методів та сутність форм за допомогою яких створюються і використовуються фонди фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.
Кириленко О. П. [7, с. 36]	Це система фінансових відносин з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань	Дане визначення, на наш погляд має один недолік – місцеві фінанси по своїй сутності є системою соціально-економічних відносин адже вони забезпечують виконання, як економічних функцій, так і соціальних, які покладені на органи місцевого самоврядування

Першим періодом, який можна виділити в розвитку науки про місцеві фінанси є період з кінця XIX ст. до середини 30-х років XX ст. В даний період починають формуватись теоретичні положення щодо визначення місцевих фінансів. В межах цього часу виникає кілька наукових шкіл. Першою школою цього періоду, на наш погляд можна вважати, школу земського самоврядування та міського управління. Її представниками вважають Лебедева [5] В.А., Озерова І. Х. [10], Твердохлебова В. М. [14], Янжула І. І. та інших. Так представниками цієї школи було визначено три типи організації місцевих фінансів – англійський, який склався історично і цікавий цільовим обкладанням; французький, побудований штучно, характеризується зв'язком місцевих спілок зі сферою фінансового господарства; пруський, який характеризує останні на той час досягнення в галузі комунального обкладання [5, 40]. Розглянувши ці три типи місцевих фінансів науковці виводять загальні тенденції їх побудови і на основі цього відмічають, що місцеві фінанси це господарство місцевих спілок або спілки публічного характеру, нижчого рівня, ніж держава (табл. 1).

Наступною школою є школа періоду НЕПу. В межах даної школи багато вчених досліджували теоретичні засади та практику організації місцевих фінансів, до них належали Боголепов Д. П. [5], Веселовський Б. М., Мітіліно М. І. [8], Сірінов М. А. [13], Тіктін Г. А. [5]

та інші. Представники даної школи розглядали сутність місцевих фінансів (табл. 1) вже з позиції їх функцій.

Так в період з кінця 30-х років до 50-х років ХХ ст. виникає і починає інтенсивно розвиватись соціалістична наукова школа. Передумовою виникнення даної школи було прийняття у вересні 1930 р. постанови ВЦВК і РНК СРСР у відповідності до якої встановлювалась жорстка система контролю з боку держави за доходами місцевих бюджетів, вводилось пряме вилучення доходів місцевих бюджетів. В цей період категорія місцеві фінанси втрачає свою актуальність, оскільки в країні перестає існувати місцеве самоврядування. Представники соціалістичної школи ототожнювали місцеві фінанси з місцевими бюджетами, які були частиною державного бюджету і повністю залежали від нього.

В період з середини 50-х років до 1990 року ХХ ст. у радянській фінансовій науці утверджується думка, що місцеві фінанси – це явище, яке притаманне капіталістичним країнам. В результаті чого виникає наукова школа, основоположником якої вважають Чижова К. Я., яка займається науковими дослідженнями процесів розвитку місцевих фінансів в капіталістичних країнах. Щодо сутності трактування поняття місцеві фінанси представники даної школи дійшли висновку, що місцеві фінанси представляють собою систему певних відносин в результаті яких формуються фінансові ресурси необхідні для виконання функцій покладених на місцеві органи влади. Дане визначення майже в повному обсязі відповідало дійсному стану розвитку місцевих фінансів в зарубіжних країнах того часу. Однак слід відмітити, що в даний період не втратили актуальності розробки соціалістичної школи. Дана наукова школа інтенсивно функціонувала до початку 90-х р. Представниками соціалістичної школи в даному періоді були Александрова А.В., Поляк Г.Б. [7], Ужвенко М.П. [7], Ширкевич Н.А. [16] та інші.

Наступний період, а саме період з початку 1990 р. і до сьогодні, характеризується новим етапом розвитку науки про місцеві фінанси в Україні. Для даного періоду характерним є відродження та інтенсивний розвиток інституту місцевого самоврядування, а відповідно і зростання наукового інтересу до місцевих фінансів.

В даний період виникає декілька наукових шкіл, які займаються дослідженням проблем місцевих фінансів. Так, першою виникає так звана школа Науково-дослідного фінансового інституту засновником якої є Кравченко В. І. Поняття місцевих фінансів, а саме їх сутність представники даної школи розглядають з позиції виробничо-розподільчої концепції (табл. 1). Також представниками даної школи є Базилевич В.Д. та Баластрик Л.О. [1], Владимиров К.М. [], Павлюк К.В. [], Рогальський О.Ф. [], Сунцова О.О. [].

Наступною науковою школою, яка функціонує в даний період є так звана Тернопільська наукова школа, яку заснувала Кириленко О. П. Сутність місцевих фінансів даною школою розглядається також через призму виробничо-розподільчої концепції, хоча ця концепція ними трактується дещо по різному ніж представниками школи Науково-дослідного фінансового інституту (табл. 1). До представників даної школи можна віднести Красовського О. Р., Лучко А. В., Тулай О. І. [] та інші. Слід відмітити, що в своїх дослідженнях представники даної школи значну увагу приділяють вирішенню проблем місцевих бюджетів.

Також, на нашу думку, можна виділити ще одну наукову школу, представниками якої є Василик О. Д. [], Опарін В. М. [], Федоров В. М. [] та інші. Представники даної школи трактують сутність поняття місцевих фінансів у відповідності до положень виробничої концепції (табл. 1).

Підсумовуючи викладений стислий огляд еволюції поглядів на трактування місцевих фінансів в Україні, слід зазначити, що на сьогоднішній день сутність місцевих фінансів все ще остаточно не визначена. Хоча фундамент реальних перетворень вже закладено.

На наш погляд, сутність місцевих фінансів не доцільно характеризувати тільки розподільчими або тільки виробничими відносинами, тому позиція авторів [1, 2, 3, 8], які характеризують фінанси місцевого самоврядування не лише з точки зору розподільчих відносин, а і як економічні відносини є більш наближеними до сутності місцевих фінансів. Однак слід зазначити, що трактувати сутність поняття місцевих фінансів слід з огляду на те, що вони виконують не тільки економічні функції, а і соціальні. І соціальні функції місцевих органів влади є першочерговими.

ВИСНОВКИ

Дослідження вітчизняного досвіду щодо трактування поняття місцевих фінансів дало змогу систематизувати етапи його формування та визначити науково-практичні школи які займались цими проблемами.

На протязі першого етапу розвитку науки про місцеві фінанси виникло дві наукові школи, розробки яких стосувались економічної природи і сутності місцевих фінансів. Варто відмітити, що визначені школою земського самоврядування і міського управління типи організації місцевих фінансів не втратили своєї актуальності і до сьогодні.

Другий етап характеризується занепадом розвитку науки про місцеві фінанси. Однак дослідження в сфері місцевих фінансів продовжуються тільки вже на основі планової економіки СРСР.

На протязі третього періоду продовжуються дослідження в галузі місцевих бюджетів місцевих рад СРСР, а також у радянській фінансовій науці починає розвиватись думка, що місцеві фінанси це явище, яке притаманне країнам з ринковою економікою. Ці дослідження отримують достатньо широке розповсюдження.

Четвертий етап ознаменувався відродженням в Україні інституту місцевого самоврядування, що визначило інтенсивний розвиток науки про місцеві фінанси.

З огляду на проведені вище дослідження нами пропонується уточнити поняття місцевих фінансів, а саме: місцеві фінанси – це система соціально-економічних відносин, яка функціонує з приводу формування, розподілу та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади для виконання власних та делегованих державою повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси. Навчальний посібник / За заг. ред. Базилевича В. Д. - К.: Атака, 2002. – 368 с.;
2. Бечко П. К., Ролінський О. В. Місцеві фінанси. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.;
3. Василик О. Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС. – 2003. 416 с.;
4. Владимиров К. М., Чуйко Н. Г., Рогальський О. Ф. Місцеві фінанси: Навч. посібник. – Херсон: Олді-плюс; 2006. – 352 с.;
5. Кравченко В. І. місцеві фінанси України: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 487 с. – (Вища освіта ХХІ століття).;
6. Луніна І. О. Державні фінанси України в перехідний період / Інститут економічного прогнозування НАН України. – К., 2000. – 296 с.;
7. Місцеві фінанси: Підручник / За ред. О. П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.;
8. Мітіліно М. І. Основи фінансової науки. – К.: Державне видавництво України. – 1929. – 395 с.;
9. Местные финансы капиталистических стран. (Обзор современного положения) / Отв. ред. К. Я. Чижов. – М.: Госфиниздат, 1958.
10. Озеров І. Х. Основи фінансової науки: Курс лекцій. – М.: Тип. Товариство І. Д. Ситіна, 1914. – Вип.. 2.
11. Опарін В. М., Малько В. І., Кондартюк С. Я. Бюджетна система. – К.: КНЕУ, 2000. – 208 с.;
12. Павлова Л. П. Финансы местных органов управления капиталистических стран. – М.: Финансы, 1977. – 324 с.

13. Сунцова О.О. Місцеві фінанси: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 560 с.;
14. Твердохлебов В. Местные финансы. – Одесса. – 1919 – с.47;
15. Финансы капиталистических государств. Сутормина В. Н. – 2-е изд., перераб. И доп. – К.: Вища школа. Головное изд-во, 1983. – 312 с.;
16. Ширкевич Н. А. Местные бюджеты. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 128 с.